

**Bureauonderzoek en Inventariserend
veldonderzoek - verkennende fase**

**Linderweg 2, Linde,
gemeente De Wolden (DR).**

Laagland archeologie BV

juni 2021

Versie 1.1 (concept)

In opdracht van:
Van Egten Projekten B.V.

Laagland Archeologie Rapport 678

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase
Linderweg 2 te Linde, gemeente De Wolden (DR)

Auteur: Erwin Brouwer

In opdracht van: Van Egten Projekten B.V.

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: concept

Controle: J. Wijnen

Autorisatie: J. Wijnen

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F-G
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie BV, Almelo, juni 2021

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in juni 2021 een Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd aan de Linderweg 2 te Linde. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de bouw van nieuwe woningen. Het onderzoek is uitgevoerd conform de protocollen SIKB KNA 4002 en 4003.

Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd.

Het plangebied ligt op de lage helling/aan de voet van een smalle, langgerekte stuwwal, min of meer in een dal tussen twee langgerekte stuwwallen. Westelijk grenst het terrein aan een gordeldekzand en een vennetje. Bodemkundig is sprake van een lemige veldpodzolgrond, maar een lemige moderpodzolgrond kan ook worden verwacht. Keileem bevindt zich dicht onder het maaiveld. Grenzend aan het westelijke plangebied – aan de overzijde van de Ommerweg – bevindt zich de Linder Esch, dat waarschijnlijk ontgonnen is in de Late Middeleeuwen of vroege Nieuwe Tijd. Binnen het onderzoeksgebied zijn geen archeologische resten geregistreerd. Het plangebied ligt in de oude kern van (de voorganger van het huidige) Linde, langs een doorgaande weg van Zuidwolde naar Ommen. Linde wordt in 1491 genoemd. De Ommerweg is waarschijnlijk nog wel ouder. In 1832 was het plangebied bebouwd (boerderij met schuur). Het is niet bekend tot hoe ver de bebouwing in het plangebied is terug te voeren, maar gezien de ligging en ouderdom van Linde kan laatmiddeleeuwse bebouwing niet uitgesloten worden.

In het plangebied kunnen resten uit de periode Laat-Paleolithicum tot en met de Nieuwe Tijd worden verwacht. Voor de periode Laat-Paleolithicum tot en met Vroege Middeleeuwen geldt daarbij een middelhoge verwachting. Voor de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd geldt een hoge verwachting.

Het uitgevoerde verkennende booronderzoek heeft tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zonodig aan te vullen. Hiertoe zijn verspreid over het toegankelijke deel van het plangebied verkennende boringen gezet. In dit stadium is verkennend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Het bodemprofiel bestaat overwegend uit een AC-profiel, waarbij de A-horizont wordt gevormd door een of meer lagen verstoord materiaal. De C-horizont bestaat overwegend uit (deels afgespoelde) gestuwde sedimenten. De verstoorde laag is gemiddeld ongeveer 40 cm dik. In het noordelijke plangebied is een vennetje geconstateerd. Gelet op het aanwezige venige pakket kan aangenomen worden dat deze in ieder geval reeds in de Late Middeleeuwen aanwezig was. Gezien de geringe dikte van het verstoorde pakket en afgezet tegen het algemene beeld dat het AHN geeft, kan aangenomen worden dat de bodem in het plangebied niet ernstig verstoord is. Dit betekent dat er een grote kans is dat resten van voormalige bewoning nog aanwezig kunnen zijn. In het plangebied is er een grote kans dat nog resten van een of meer voorgangers van de recent gesloopte boerderij aanwezig zijn. Daarnaast zijn sporen van erfinrichting te verwachten (afvalkuilen, waterputten en dergelijk). Specifiek de locatie van het ven heeft een hoge kans op afvalresten

vanaf de eerste bewoning.

Op basis van de onderzoeksresultaten wordt nader archeologisch onderzoek geadviseerd conform protocol 4003 IVO (landbodems). Gelet op de te verwachten prospectiekenmerken (grondsporen) en prospecteerbaarheid van een eventuele vindplaats wordt geadviseerd dit vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek conform de KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P).¹ Daarnaast adviseren we enkele karterende boringen te zetten op de locatie van het vennetje. Hoewel hier geen bodemverstoring is voorzien, kunnen enkele karterende boringen wellicht (dateerbare) vondsten opsporen, zodat de vindplaats/vindplaatsen beter gedateerd kan/kunnen worden. Voor het uitvoeren van een archeologisch proefsleuvenonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk.

De implementatie van dit advies is in handen van de bevoegde overheid, de gemeente De Wolden. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, mevr. M. Montforts

Mochten tijdens werkzaamheden elders in het plangebied onverhoopt archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

¹ Borsboom e.a., 2012

Samenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding onderzoek	6
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	6
1.3 Administratieve gegevens	7
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	9
1.5 Geplande verstoring	9
1.6 Gemeentelijk beleid	9
1.7 Onderzoeksdoel	10
2 Inventarisatie	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	11
2.3 Archeologie	13
2.3.1 Bekende archeologische waarden	13
2.3.2 Gemeentelijke verwachtingskaart	13
2.3.3 Eerder archeologisch onderzoek	13
2.4 Historie	13
3 Conclusie en verwachtingsmodel	17
3.1 Conclusie	17
3.2 Verwachtingsmodel	17
4 Veldonderzoek	19
4.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	19
4.2 Resultaten: lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	19
4.3 Resultaten: archeologie	20
5 Conclusie en verwachting	21
6 Selectieadvies	22
literatuur	23
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	25
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	26
BIJLAGE 3 Actueel Hoogtebestand Nederland	27
BIJLAGE 4 Gemeentelijke landschapsverwachtingskaart	28
BIJLAGE 5 Bodemkaart	29
BIJLAGE 6 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	30
BIJLAGE 7 Boorpuntenkaart veldonderzoek	31
BIJLAGE 8 Dikte verstoord pakket	32
BIJLAGE 9 Top intacte gestuwde afzetting	33
BIJLAGE 10 Boorstaten veldonderzoek	34
BIJLAGE 11 Verklarende woordenlijst	37

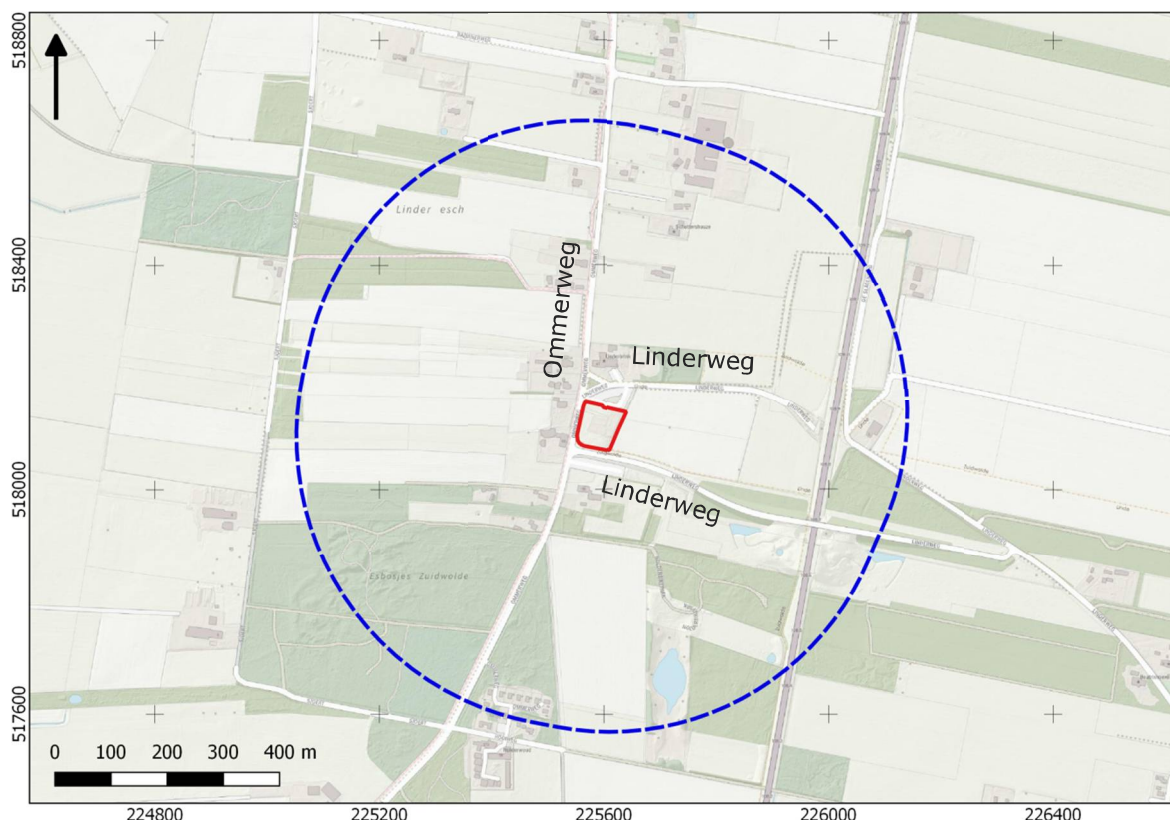
HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van nieuwe woningen aan de Linderweg 2 te Linde, gemeente De Wolden (DR). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente De Wolden heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft de Linderweg 2 in Linde, gemeente De Wolden (DR), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied.

Het plangebied heeft een omvang van circa 0,5 ha. Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Drenthe
Gemeente	De Wolden
Plaats	Linde
Beheerder/eigenaar grond	dhr. J. van Egten
Toponiem	Linderweg 2
Kadastrale perceelnummer(s) ²	ZWD02-Q-1618
Laagland Archeologie projectnummer	LIL1211
Datum conceptrapportage	
Datum definitief rapport	

² kadastralekaart.com

XY-coördinaten	225567/518156
	225640/518137
	225554/518085
	225610/518070
Kaartblad ³	22W
Oppervlakte/lengte Plangebied	circa 0,5 ha
Datering	Laat-Paleolithicum - Nieuwe Tijd
Complextype	bewoning (inclusief verdediging)
Onderzoeksmeldingsnr	5082380100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase
Datum begin veldonderzoek	15-06-2021
Datum eind veldonderzoek	15-06-2021
Opdrachtgever	Van Egten Projecten B.V.
Goedkeuring bevoegde overheid	nog niet beoordeeld
Bevoegde overheid	gemeente De Wolden
Adviseur namens bevoegde overheid	Marjo Montforts
Beheer documentatie	Noordelijk Archeologisch Depot (NAD) E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F-G 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

Tabel 1. Objectgegevens.

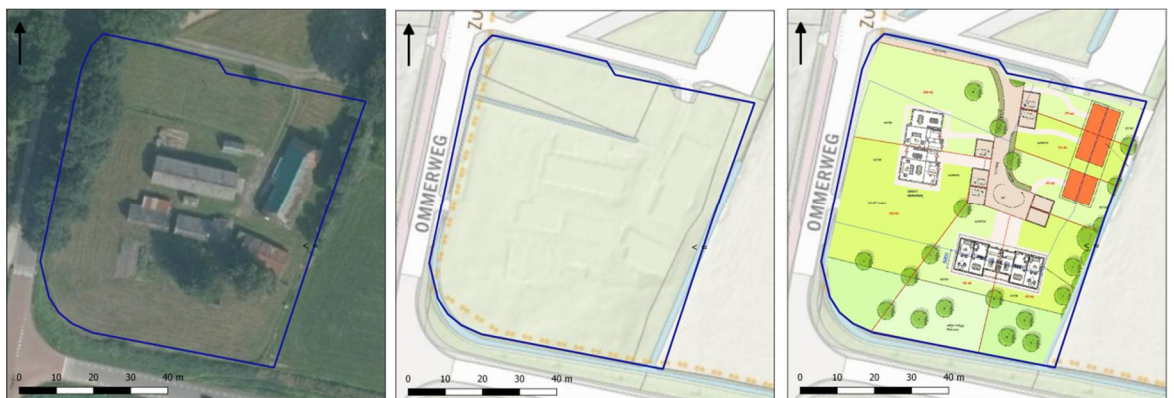
³ www.imergis.nl/htm/opentopo800.htm

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied ligt momenteel braak. Tot voor kort was het terrein bebouwd (boerderij met enkele schuren). Deze bebouwing is inmiddels gesloopt. Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle bouwwerken in het plangebied aanwezig.⁴

In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet bekend. Onderstaande afbeelding (rechts) toont een schetsontwerp, waarbij is uitgegaan van 3 gebouwen, onderverdeeld in een driedubbele schuurwoning (rechtsboven), een dubbele schuurwoning (onder) en een dubbele woonboerderij (linksboven)'.
twee schuurwoningen

De milieutechnische condities, huidige en eventuele nieuwe waterpeil en of en zo ja wie de toekomstige gebruiker(s) wordt/worden zijn in dit stadium evenmin bekend. Onderstaande afbeelding toont de oude, huidige en de gewenste nieuwe situatie.

Afbeelding 2. Situatie rond 2016 (links), huidige situatie (midden) en nieuwe situatie (rechts).

1.5 GEPLANDE VERSTORING

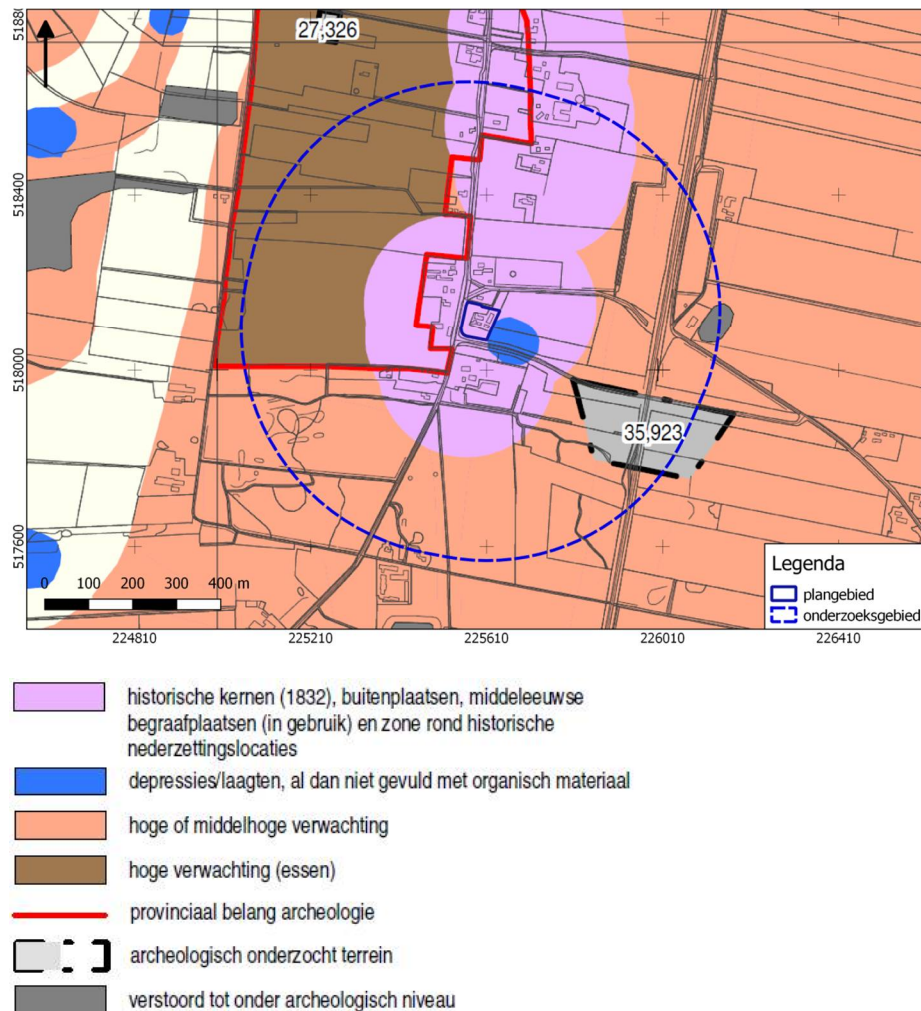
De ingrepen vinden plaats binnen het plangebied. De diepte van de geplande verstoring reikt vermoedelijk overwegend niet dieper dan ongeveer 100 cm –mv. Rioleringsbuizen kunnen dieper aangelegd worden.

1.6 GEMEENTELIJK BELEID

De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven. In de beheersverordening Buitengebied ligt het plangebied in een zone Waarde-

⁴ bron: gemeentelijke monumentenlijst

Archeologie (art. 30). De beheersverordening verwijst naar de gemeentelijke archeologische beleidskaart (zie onder). Het plangebied ligt hier in een historische kern. Landschappelijk ligt het terrein in een zone met een hoge/middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten. Het kader 'historische kern' prevaleert hier. Voor dergelijke zones geldt een onderzoeksplicht bij ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 30 cm –mv.

Afbeelding 3. Uitsnede gemeentelijke beleidskaart.

1.7 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

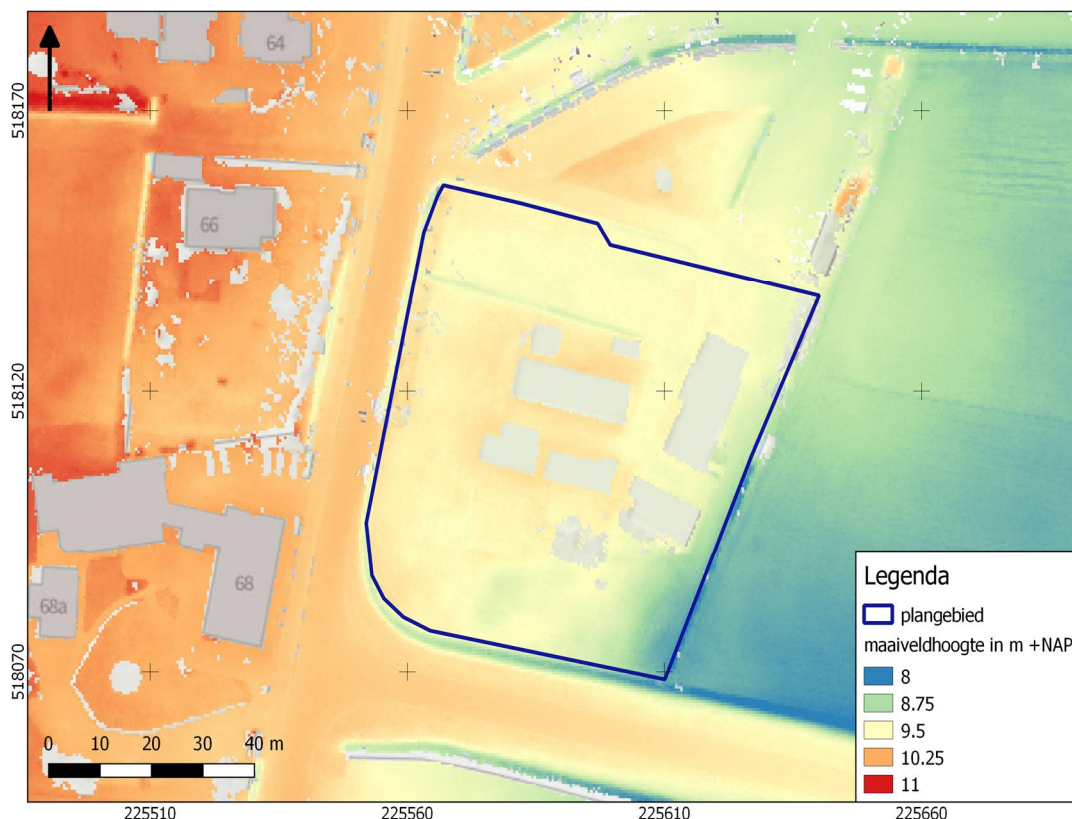
Het plangebied ligt in het Drents Zandgebied. Dit landschap is grotendeels gevormd onder invloed van het landijs tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien). Dit deel van Nederland was tijdens deze periode geheel met landijs bedekt. Onder invloed van het landijs werden stuwwallen gevormd. Het gewicht van het ijspakket, dat vele honderden meters dik kon zijn, perste oudere afzettingen onder het ijs weg. Aan de voor- en zijanten van gletsjertongen ontstonden hierdoor opgestuwde heuvels. Stuwwallen kenmerken zich vaak door een patroon van min of meer evenwijdig lopende dagzomen, die soms door een overschuivingsvlak worden gescheiden. De gestuwde afzettingen zijn echter aanzienlijk ouder en zijn oorspronkelijk gevormd als rivierafzettingen van een voorloper van de Rijn.

Voor een beschrijving van de geomorfologische situatie is gebruik gemaakt van de gemeentelijke landschapsverwachtingskaart. Deze kaart bevat onder andere een gedetailleerde geomorfologische kaart, die een beter inzicht geeft in de daadwerkelijke landschappelijke situatie dan de standaard geomorfologische kaart 1:50.000. Op deze kaart (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**) ligt het plangebied op de oostelijke flank van een smalle, langgerekte stuwwal. Grenzend aan het plangebied komen gordeldekzanden voor en ongeveer 500 m westelijk van het plangebied komt een andere, langgerekte stuwwalrug voor. Ook grenzend aan het plangebied is een depressie aangegeven.

Een gordeldekzandrug is gevormd tegen of nabij een stuwwal. Stuwwallen zijn meestal omringd door een pakket windafzettingen die op (sneeuwsmeltwater)afzettingen als een gordel tegen de stuwwal aanliggen.

Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 3 zijn de stuwwallen gemakkelijk te herkennen. Het plangebied ligt hier op de overgang van de voet naar de flank van de stuwwal. De oostelijker gelegen stuwwal is wat minder hoog. Tussen beide stuwwalruggen bevindt zich een laagte.

Onderstaande afbeelding toont een detailopname van het AHN. Hierop is nogmaals te zien dat het plangebied nipt aan de voet van de stuwwal ligt. In het centrale plangebied ligt het maaiveld iets (circa 30 cm) hoger. Vermoedelijk is hier sprake van enige ophoging voor de schuren.

Afbeelding 4. Detailopname van het plangebied op het AHN.

Bodemkundig (bijlage 5) ligt het gebied in een zone met lemige veldpodzolgronden; keileem is dicht (< 120 cm) onder het maaiveld te verwachten. Westelijker (op de hogere delen van de stuwwal) komen lemige looppodzolgronden voor en wat zuidelijker zijn stuifzandgronden aanwezig. Westelijk van de stuwwal en zuidelijk van het plangebied komen zwak lemige veldpodzolgronden voor.

Veldpodzolgronden zijn gevormd in relatief laaggelegen, tamelijk vochtige gronden, al is het bodemtype gedurende lange tijd voldoende ontwaterd geweest om bodemvorming mogelijk te maken. Het zijn ietwat zure gronden, die niet zeer geschikt waren voor vroege vormen van akkerbouwen. Vaak zijn veldpodzolgronden pas vrij laat (Late Middeleeuwen of Nieuwe Tijd) in ontginning genomen op een moment dat meer geschikte bodemtypen niet meer voorhanden waren. Een veldpodzolgrond behoort tot de hydro-zandgronden, waarbij de inspoeling beperkt is als gevolg van relatief hoge grondwaterstanden. De uit- en inspoelingslagen zijn bij deze gronden over het algemeen slecht ontwikkeld.

Looppodzolgronden zijn moderpodzolgronden met een gedeeltelijk door de mens opgebrachte donkere bovengrond van 30 tot 50 cm dikte. Deze gronden die niet veel voorkomen, komen voor op essen, die een te dunne A-horizont hebben om tot de enkeerdgronden gerekend te worden. Het onderliggende oorspronkelijke profiel is meestal een holtpodzolgrond. De oudere ontginningen met een matig dik plaggendeek, die vaak het toponiem loo hebben, hebben de naam voor deze subgroep verschaft. De zone met looppodzolgronden vormde de Linder Esch. De Linder Esch is opgenomen in de inventarisatie van Spek e.a., (1995). Hierin is aangegeven dat keileem onder deze es voorkomt op een diepte tussen 80-120 cm -mv. In het daarboven liggende keizand hebben zich sterk lemige moderpodzolgronden gevormd. Het verkavelingstype is omschreven als een 'grootschalige, regelmatige, éénstrepige esverkaveling (Type B1)'. Type B-verkavelingen dateren waarschijnlijk uit de Late Middeleeuwen – Vroege Nieuwe Tijd.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 6 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. In het plan- en onderzoeksgebied en de wijde omgeving daarvan zijn geen bekende waarden geregistreerd.

2.3.2 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingskaart (bijlage 4) ligt het plangebied in een zone met een hoge verwachting.

2.3.3 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In de omgeving van het plangebied hebben eerder archeologische onderzoeken plaatsgevonden. De onderzochte locaties zijn afgebeeld in bijlage 6.

Zaakid 2477704100 betreft een bureauonderzoek (Nijdam 2015). Dit rapport is niet gepubliceerd in Archis3 of het E-depot. Zaakid. 2250044100 betreft een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek (Tulp, 2009). Dit rapport is niet gepubliceerd in Archis3 of het E-depot. Zaakid. 3979331100 betreft een bureauonderzoek (Fens e.a., 2015). Het hier onderzochte terrein betreft een fietspadtracé langs de Linderweg van Linde naar Dedemsvaart (gemeente Hardenberg). Op basis van dit onderzoek geldt voor dit tracé een algemene verwachting (Laat-Paleolithicum tot en met Nieuwe Tijd). Vervolgonderzoek in de vorm van verkennende boringen wordt alleen geadviseerd in het Reestdal, dat in het onderhavige onderzoek buiten het onderzoeksgebied ligt.

2.4 HISTORIE

Het gehucht Linde wordt in historische bronnen voor het eerst genoemd in 1491 (Erve Linde). Het woord 'Linde' heeft in Drenthe de betekenis van 'helling'. De oude kern van Linde lang langs de doorgaande weg van Ommen naar Zuidwolde, ter hoogte van het plangebied. Vanaf 1847 verschoof het zwaartepunt van het gehucht zich naar de huidige plaats.

Op de eerste kadastrale kaart (circa 1832)⁵ is het plangebied bebouwd (zie onderstaande afbeelding; de bebouwing is in de rechterbovenhoek/noordoosthoek gesitueerd). Het resterende deel van het plangebied is in gebruik als grasland en als hakhoutbos. Het betreft een boerderij met erf, eigendom van ene Koert Koerts, landbouwer. Het erf is, evenals de rondomliggende erven, niet genaamd op de OAT

⁵ bron: hisgis.nl

(Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel). Het voormalige hoofdgebouw lag in het meest noordoostelijk deel en dateert uit 1870.⁶

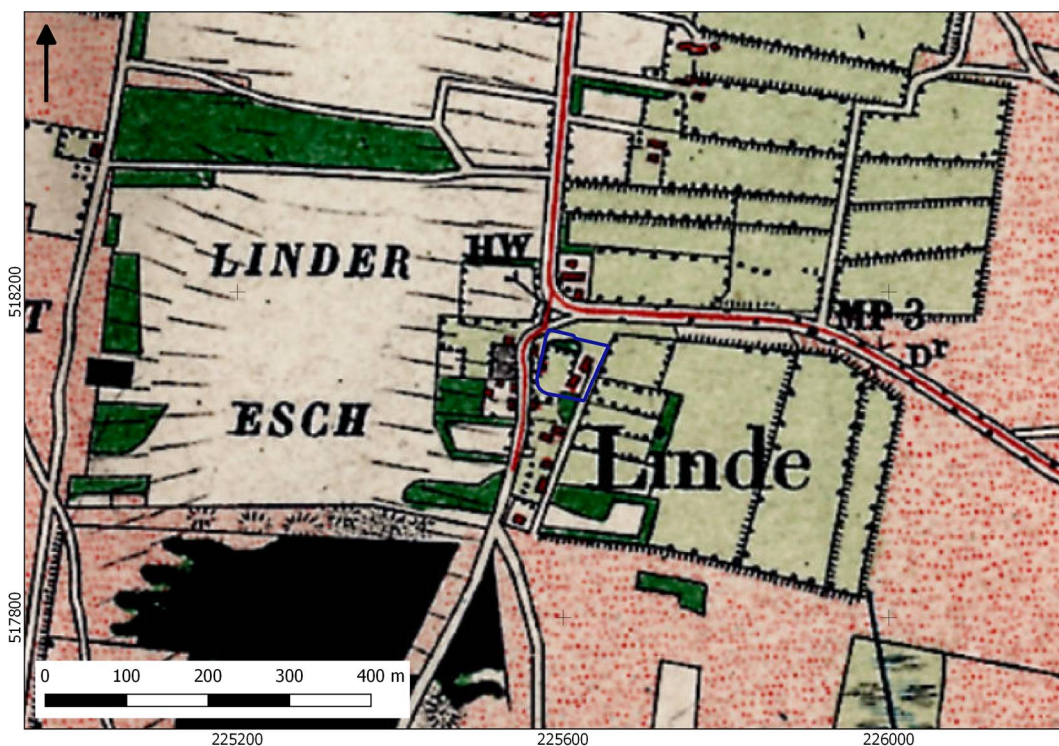
Afbeelding 5. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is rood omlijnd. Geel: hooiland, beige: bouwland, lichtgroen: weideland, donkergroen: bos/opgaand hout, middelgroen: schuur, paars: heide, oranje: onverharde weg, lichtpaars: tuin; rood met grijs: bebouwing met erf. Bron: hisgis.nl.

Op de topografische kaart van 1900 (zie afbeelding 6) is de infrastructuur rondom het plangebied uitgebreid, waaronder de Linderweg direct ten noorden van het plangebied. In 1832 was op het traject van deze nieuwe Linderweg nog een boerenerf aanwezig. Deze lijkt rond 1900 te zijn verplaatst naar de splitsing van Ommerweg en Linderweg.

In het noordelijk deel van het plangebied lijkt een poel te zijn aangelegd (deze is beter zichtbaar op Afbeelding 7). Het hakhoutbosje is verdwenen.

Zuidelijk van de Linderesch zijn een aantal kleine heuveltjes aangegeven. Soms worden hiermee grafheuvels aangegeven, maar in dit geval gaat het zeer waarschijnlijk om kleine stuifduintjes, behorend bij het stuifzandgebied eronder (zwart).

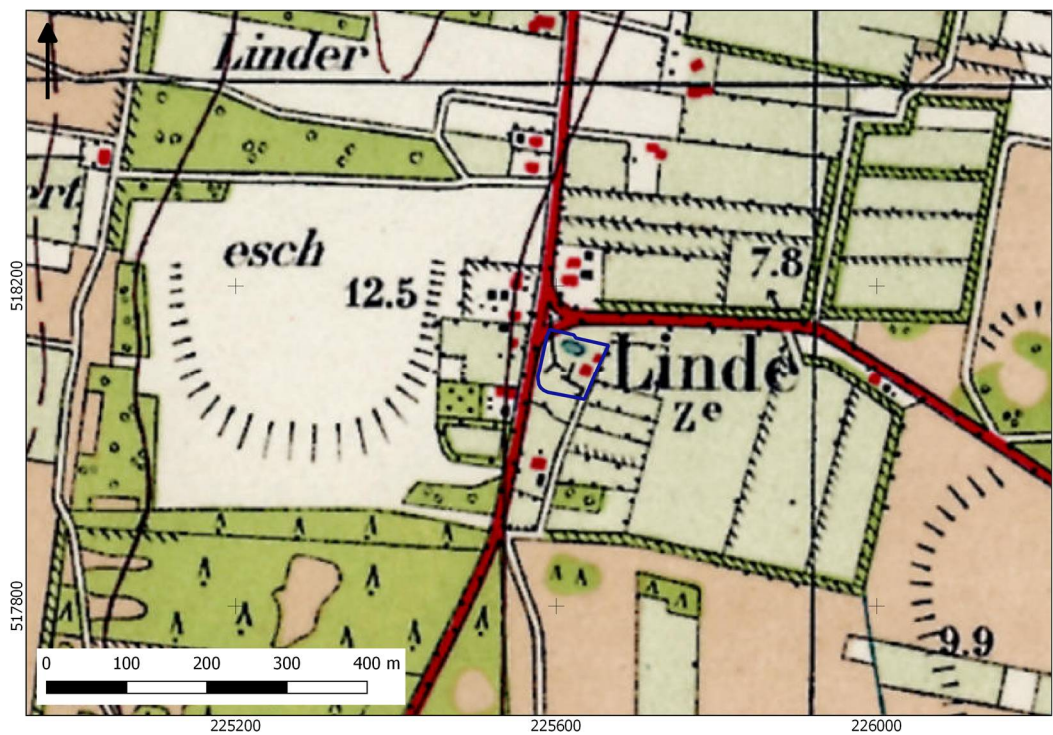
⁶ bron: huispedia.nl

Afbeelding 6. Uitsnede uit de topografische kaart van 1900. Bron: topotijdreis.nl.

In 1935 is het voormalige stuifzandgebied bebost. In het begin van de vorige eeuw zijn veel stuifzandgebieden met (productie)bos aangeplant, primair met als doel de zandverstuivingen in te perken en vast te leggen.

In de navolgende decennia breidt de bebouwing in het plangebied en de andere boerenerven zich gestaag uit. Er is echter nauwelijks sprake van nieuwe woningen/boerderijen. De omliggende heidevelden worden in ontginning genomen en ingericht als grasland en/of akker.

Afbeelding 7. Uitsnede uit de topografische kaart van 1935. Bron: topotijdreis.nl.

HOOFDSTUK **3** CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Het plangebied ligt op de lage helling/aan de voet van een smalle, langgerekte stuwwal, min of meer in een dal tussen twee langgerekte stuwwallen. Westelijk grenst het terrein aan een gordeldekzand en een vennetje. Bodemkundig is sprake van een lemige veldpodzolgrond, maar een lemige moderpodzolgrond kan ook worden verwacht. Keileem bevindt zich dicht onder het maaiveld. Grenzend aan het westelijke plangebied – aan de overzijde van de Ommerweg – bevindt zich de Linder Esch. Hier is een dun (< 50 cm) plaggendek aanwezig. De verkavelingsstructuur van de es wijst op een ontginning in de Late Middeleeuwen of vroege Nieuwe Tijd. Binnen het onderzoeksgebied zijn geen archeologische resten geregistreerd. Deze geringe vondstenrijkdom hangt waarschijnlijk samen met een gering aantal veldonderzoeken in deze omgeving. Het plangebied ligt in de oude kern van (de voorganger van het huidige) Linde, langs een doorgaande weg van Zuidwolde naar Ommen. Linde wordt in 1491 genoemd. De Ommerweg is waarschijnlijk nog wel ouder. In 1832 was het plangebied bebouwd (boerderij met schuur). Het is niet bekend tot hoe ver de bebouwing in het plangebied is terug te voeren, maar gezien de ligging en ouderdom van Linde kan laatmiddeleeuwse bebouwing niet uitgesloten worden.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

In het plangebied kunnen resten uit de periode Laat-Paleolithicum tot en met de Nieuwe Tijd worden verwacht. Voor de periode Laat-Paleolithicum tot en met Vroege Middeleeuwen geldt daarbij een middelhoge verwachting. Voor wat betreft de periode van jagers/verzamelaars (Laat-Paleolithicum tot en met Vroeg-Neolithicum) vormde het overgangsgebied van hogere, droge gronden naar lageregelegen, vochtige gronden mogelijk een aantrekkelijk habitat. Resten uit deze periode bestaan overwegend uit spreidingen van vuursteen en ondiepe (haard)kuilen die in de top van de oorspronkelijke natuurlijke bodem te vinden zijn. Doordat ze ondiep onder het maaiveld liggen, zijn dergelijke resten erg kwetsbaar voor latere bodemverstoringen.

De moderpodzolgronden zijn aldoor een aantrekkelijke locatie geweest voor landbouwers (Midden-Neolithicum tot en met Vroege Middeleeuwen) : het bodemtype is gemakkelijk te bewerken en raakt niet snel uitgeput. Resten uit deze periode bestaan hoofdzakelijk uit aardewerkfragmenten, vuursteen (tot de IJzertijd), natuursteen en verbrande leem. Grondsporen komen voor in de vorm van paal- en afvalkuilen, greppels en dergelijke. Deze grondsporen kunnen soms tot aanzienlijke diepte reiken. Waar deze resten later zijn afgedekt door bijvoorbeeld een plaggendeek is vaak sprake van een goede conservering. In het plangebied is echter waarschijnlijk nooit sprake geweest van een plaggendeek, waardoor ook deze resten kwetsbaar zijn voor latere bodemverstoringen. Diepere grondsporen kunnen wel bewaard zijn gebleven.

Voor de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd geldt een hoge verwachting. Op basis van historische bronnen - aangevuld met bodemkundige informatie – is bekend dat het toenmalige Linde in ieder geval tot in de Late Middeleeuwen is terug te voeren. Het plangebied maakte onderdeel uit van de historische kern en was in ieder geval vanaf 1832 bebouwd. Bewoning/bebouwing in het plangebied is waarschijnlijk veel ouder. Resten uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd bestaan uit overwegend uit aardewerk/steengoed, natuursteen, metaal, verbrande leem, baksteen/bouwpuin. Grondsporen bestaan uit paalkuilen, resten van funderingen, kuilen, putten, greppels en dergelijke, Al deze sporen kunnen tot op aanzienlijke diepte in de ondergrond voorkomen.

Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant). Nederzettingen uit de periode bronstijd – middeleeuwen hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).⁷

⁷ bron: Tol e.a., 2006.

HOOFDSTUK 4 VELDONDERZOEK

4.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek heeft tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de fysische situatie in het plangebied. Het dient de in het plangebied aanwezige bodems, de mate van versterking en de aanwezigheid van potentiële archeologische niveaus in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan er voor het plangebied een gespecificeerd verwachtingsmodel worden opgesteld dat gedetailleerder en nauwkeuriger is dan een verwachtingsmodel dat louter gebaseerd is op bronnen en globalere bodem- en geomorfologische kaarten.

Het hele plangebied was toegankelijk voor archeologisch booronderzoek. Voor aanvang van het veldonderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld⁸ en gedeponneerd in Archis3. Het veldonderzoek bestond uit het zetten van zeven verkennende boringen. De boringen zijn vooral op de locaties gezet waar nieuwbouw is gepland. Verkennend booronderzoek is een snelle en kostenefficiënte onderzoeksmethode om de archeologische potentie van een plangebied in kaart te brengen. Aangezien de specifieke bodemopbouw in het plangebied niet bekend is, is verkennend onderzoek in dit stadium de meest geschikte onderzoeksmethode.

De boringen zijn uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boorkernen zijn visueel geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren. De boringen zijn gemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 3 m. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN2.⁹

De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 9. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in bijlage 7.

4.2 RESULTATEN: LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

In de meeste boringen bestaat het bodemprofiel uit een verstoorde laag, gevolg door gestuwde afzettingen. Bijlage 8 toont een interpolatie van de versterkingsdikte in het plangebied op basis van de uitgevoerde boringen. De gemiddelde versterkingsdikte is ongeveer 40 cm; de minimale versterkingsdikte

⁸ E. Brouwer, 2021

⁹ Zowel het AHN2 als het AHN3 zijn opgenomen voordat de gebouwen gesloopt zijn. Er zal dus sprake zijn van enige afwijkingen in de maaiveldhoogte.

bedraagt 5 cm (boring 4)¹⁰; de maximale aangetroffen verstoring heeft een dikte van 65 cm (boring 5). In het oostelijke en zuidelijke deel is de verstoring wat minder dik (ruwweg 20-35 cm) in het noordwestelijke kwadrant is de verstoring iets dikker, 45- 65 cm).

Het verstoorde pakket bestaat uit lagen zeer fijn, zwak siltig zand. Dit zand is overwegend zwak humeus, bevat wat plantenwortels en grind en heeft diverse kleurschakeringen van grijs tot donkerbruin..

De gestuwde afzettingen bestaan uit afwisselende lagen zwak - sterk zandige leem en matig fijn, matig siltig grindhoudend zand. Bijlage 9 toont een interpolatie van de top van de gestuwde afzettingen. De kleur van het leem is overwegend lichtgrijs of grijsgeel, soms met wat roestvlekken. Het zand is overwegend geel of lichtgeel van kleur. Vermoedelijk gaat het hier om hellingafspoelingen.

In boring 5 is tussen het verstoorde pakket en zandige leem een veenlaagje van 35 cm dik aangetroffen. Het betreft donkerbruin/zwart tamelijk veraard, amorf veen, hoewel enkele houtresten zijn aangetroffen. In de onderzijde van deze veenlaag is een fragmentje baksteen gevonden in de boor; waarschijnlijk is deze van de bovenliggende laag afkomstig. Vermoedelijk is hier sprake geweest van een natuurlijke depressie. Op de oude topografische kaarten van 1900 tot en met 1935 is hier een poel aangegeven. Op deze locatie is het verstoorde pakket bovendien het dikst. Waarschijnlijk gaat het hier om dempingslagen.

In boring 6 is onder het verstoorde pakket dekzand aangetroffen (matig fijn, matig siltig en grindloos zand). Gestuwde afzettingen liggen hier dieper dan 120 cm -mv; hier lijkt sprake van een met dekzand opgevulde depressie. In de top hiervan (van 45-55 cm -mv is een bruingekleurde B-horizont gezien. Daaronder, tot 90 cm -mv, is een bruingele BC-horizont aanwezig. Daaronder ligt een lichtgrijs/geel gekleurde C-horizont, die geleidelijk overgaat in een lichtgrijs gekleurde C-horizont.

4.3 RESULTATEN: ARCHEOLOGIE

In het verstoorde pakket van enkele boringen zijn baksteenresten aangetroffen (boringen 5, 6 en 7). In boring 5 betreft dit zacht gebakken, ietwat rozeoranje baksteen, dat op basis van de structuur mogelijk pre-industrieel is

¹⁰ Op de locatie van boring 4 stond voorheen het hoofdgebouw. Vermoedelijk heeft de geringe dikte van het verstoorde pakket te maken met de sloop van dit gebouw.

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN VERWACHTING

Het bodemprofiel bestaat overwegend uit een AC-profiel, waarbij de A-horizont wordt gevormd door een of meer lagen verstoord materiaal. De C-horizont bestaat overwegend uit (deels afgespoelde) gestuwde sedimenten. De verstoorde laag is gemiddeld ongeveer 40 cm dik. Bij boring 5 is een ven geconstateerd. Gelet op het aanwezige venige pakket kan aangenomen worden dat deze in ieder geval reeds in de Late Middeleeuwen aanwezig was. In boring 6 is een afwijkend bodemprofiel aangetroffen, waarbij onder een verstoord pakket van 45 cm een intacte podzolbodem is gezien. De top van het intacte dekzand ligt op een hoogte van ongeveer 9,20 m +NAP, wat qua hoogte vergelijkbaar is met de elders in het plangebied aangetroffen intacte top van gestuwde afzettingen. Gezien de geringe dikte van het verstoorde pakket en afgezet tegen het algemene beeld dat het AHN geeft, kan aangenomen worden dat de bodem in het plangebied niet ernstig verstoord is. Dit betekent dat er een grote kans is dat resten van voormalige bewoning nog aanwezig kunnen zijn. Uiteraard zijn nog resten van de boerderij uit 1870 te verwachten. Het is echter een gepasseerd station om specifiek een recent gesloopte historische boerderij door middel van archeologisch onderzoek te onderzoeken. Onder of nabij deze locatie is er een grote kans dat nog resten van een voorganger aanwezig zijn. Dat kan gaan om resten van de boerderij die omstreeks 1832 op de kaart is aangegeven, maar ook oudere voorgangers kunnen worden verwacht. Daarnaast zijn sporen van erfinrichting te verwachten (afvalkuilen, waterputten en dergelijk). Specifiek de locatie van het ven heeft een hoge kans op afvalresten vanaf de eerste bewoning.

HOOFDSTUK 6 SELECTIEADVIES

Op basis van de onderzoeksresultaten wordt nader archeologisch onderzoek geadviseerd conform protocol 4003 IVO (landbodems). Gelet op de te verwachten prospectiekenmerken (grondsporen) en prospecteerbaarheid van een eventuele vindplaats wordt geadviseerd dit vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek conform de KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P).¹¹ Als leidraad dient normaliter ongeveer 8 procent van een plangebied door middel van proefsleuven onderzocht te worden. We adviseren in dit geval proefsleuven te leggen over de drie nieuwbouwlocaties. Eventueel tegelijkertijd met de uitvoer van het proefsleuvenonderzoek adviseren we enkele karterende boringen te zetten op de locatie van het vennetje. Hoewel hier geen bodemverstoring is voorzien, kunnen enkele karterende boringen wellicht (dateerbare) vondsten opsporen, zodat de vindplaats/vindplaatsen gedateerd kan/kunnen worden. We adviseren drie karterende boringen, waarbij een edelmanboor van 15 cm wordt ingezet. De boorkernen (venige lagen en top onderliggende bodem) worden gezeefd over een maaswijdte van 4 mm.

Voor het uitvoeren van een archeologisch proefsleuvenonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk. In dit document worden zowel de archeologisch-wetenschappelijke belangen als de belangen van de opdrachtgever geborgd.

De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente De Wolden, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, mevrouw M. Montforts.

Mochten bij graafwerkzaamheden elders in het plangebied onverhoopt archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (033 421 74 56) of via de website: www.cultureelerfgoed.nl/contact.

¹¹ Borsboom e.a., 2012

literatuur

Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.

Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.

Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.

Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.

Brouwer, E. , 2021. Plan van Aanpak ivo-verkennend. Almelo.

Fens, R. en J. Tolsma, 2015. *Bureauonderzoek fietspad Linderweg, gemeente Hardenberg. Antea Group Archeologie 2015/153*. Heerenveen.

Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.

Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.

Spek, Th. en A. Ufkes, 1955. *Archeologie en cultuurhistorie van essen in de provincie Drenthe. Inventarisatie, waardering en aanbevelingen ten behoeve van het stimuleringsbeleid bodembeschermingsgebieden*. Wageningen/Groningen.

Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB

Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII

www.boorstaten.nl

www.topotijdreis.nl

www.hisgis.nl

www.grondwatertools.nl

www.kadastralekaart.com

Gebruikte kaarten

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl. Geraadpleegd op 15-6-2021

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde <= 5 cm. Bron: www.ahn.nl. Geraadpleegd op 15-6-2021

Archeologische beleidskaart. Bron: gemeente De Wolden. Geraadpleegd op 15-6-2021

Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron: www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 15-6-2021

Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 15-6-2021

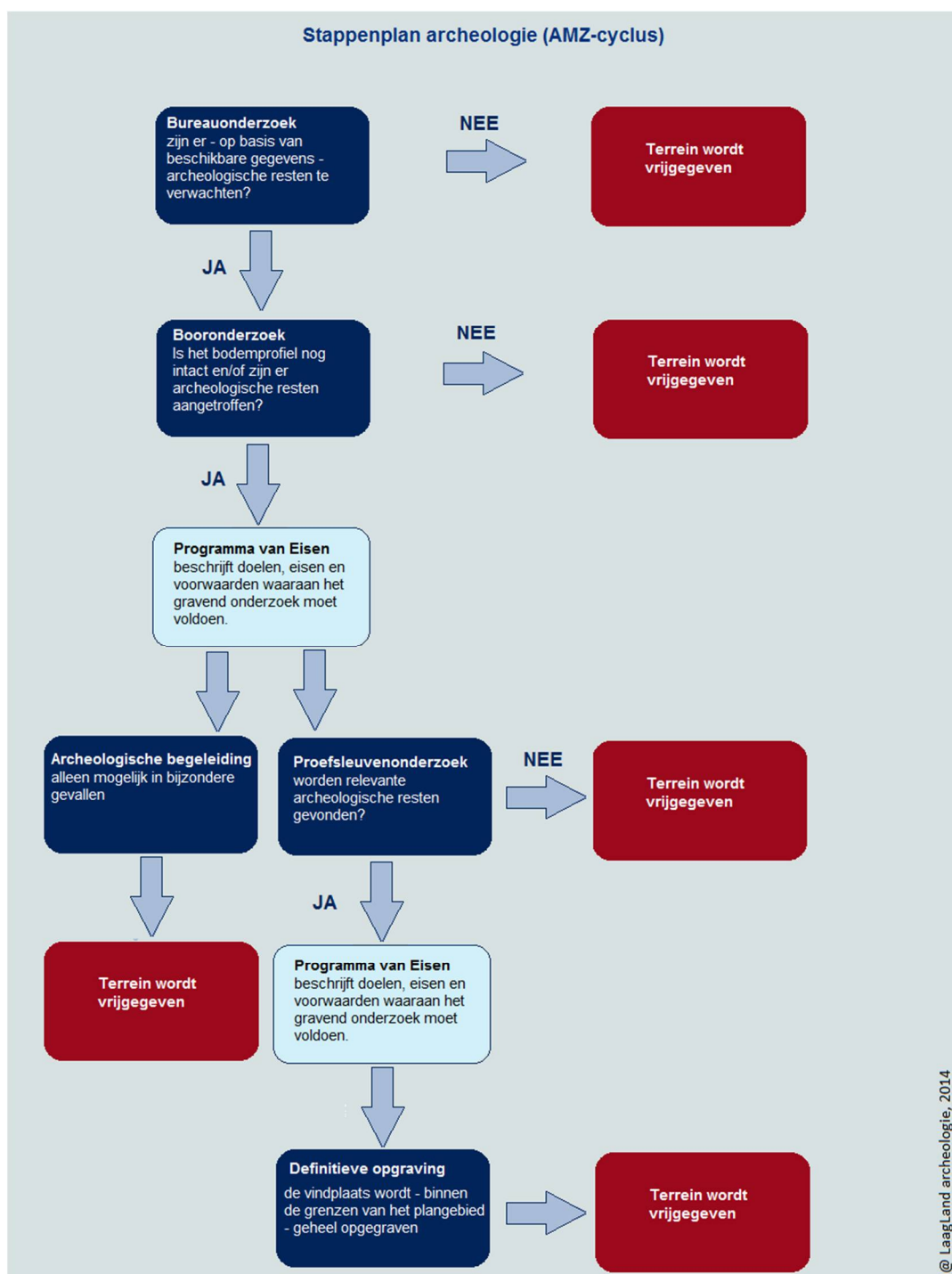
landschapsverwachtingskaart. Bron: gemeente De Wolden. Geraadpleegd op 15-6-2021

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek - verkennende fase Linderweg 2 te Linde,
gemeente De Wolden, Drenthe

minuutplan 1832. Bron: beeldbank.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 15-6-2021

Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 15-6-2021

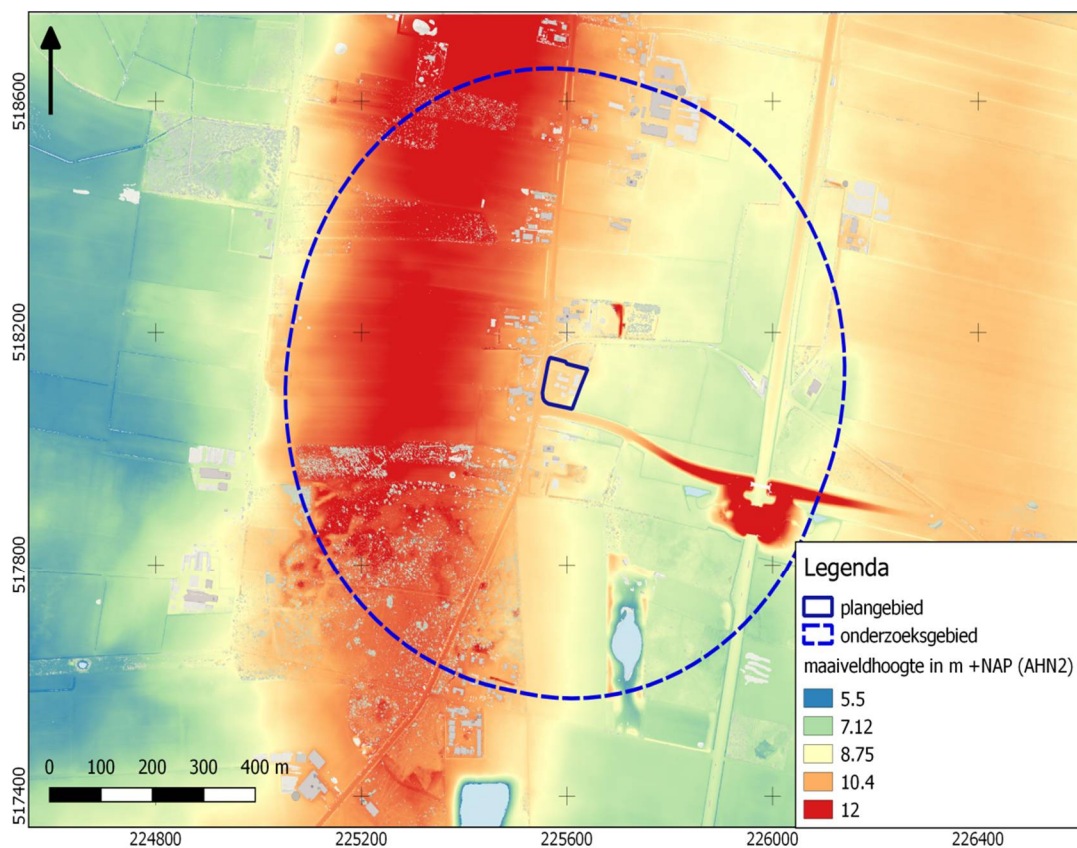
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

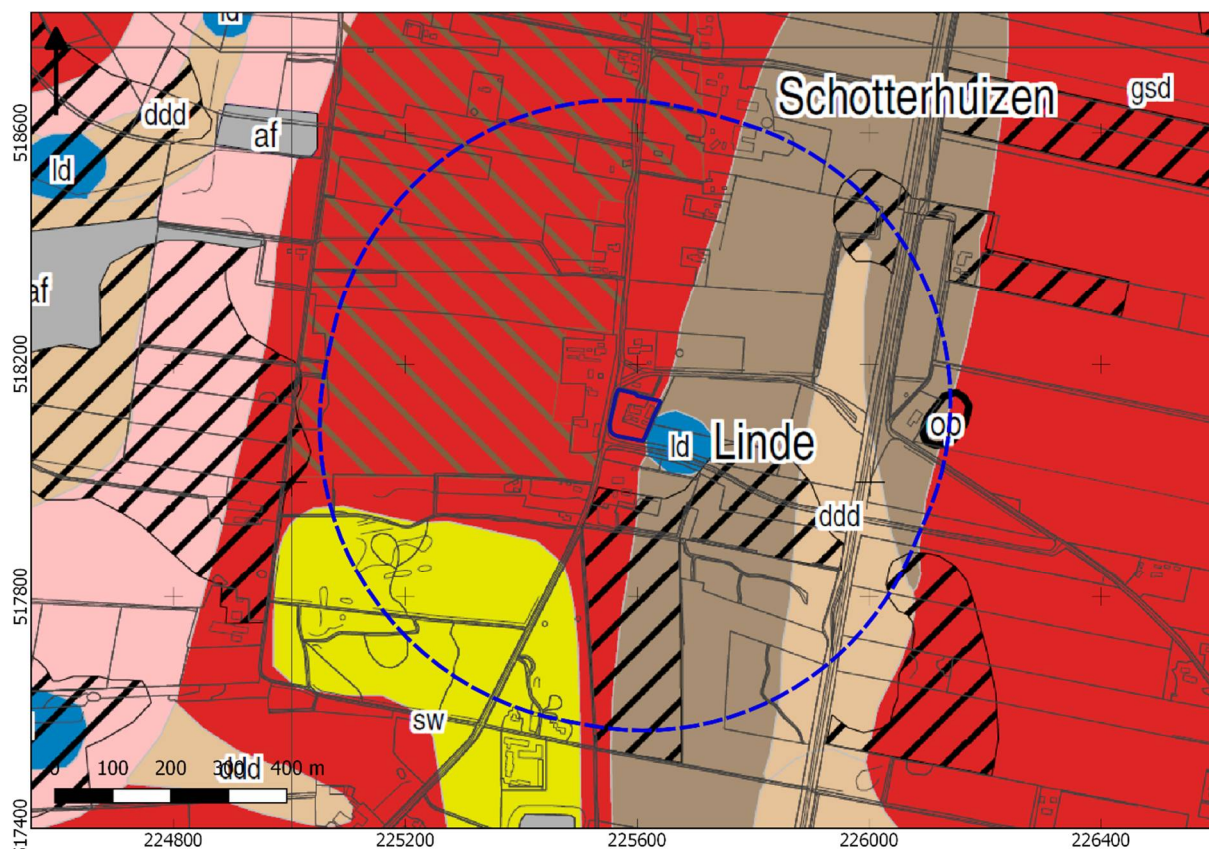
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd	C		-1795	
	B		-1650	
	A		-1500	
Middeleeuwen	Laat		-1250	
	Vol		-1050	
	vroeg	Ottoons	-900	
		Karolingisch	-725	
		Merovingisch	-450	
Romeinse tijd	Laat		-270	
	Midden		-70 na Chr.	
	Vroeg		-15 voor Chr.	
Prehistorie	Ijzertijd	Laat		-250
		Midden		-500
		Vroeg		-800
	Bronstijd	Laat		-1100
		Midden		-1800
		Vroeg		-2000
	Neolithicum	Laat		-2850
		Midden		-4200
		Vroeg		-4900/5300
	Mesolithicum	Laat		-6450
		Midden		-8640
		Vroeg		-9700
	Paleolithicum	Jong		-35.000
		Midden		-250.000
		Oud		
@ Laagland Archeologie, 2014				

BIJLAGE 3 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

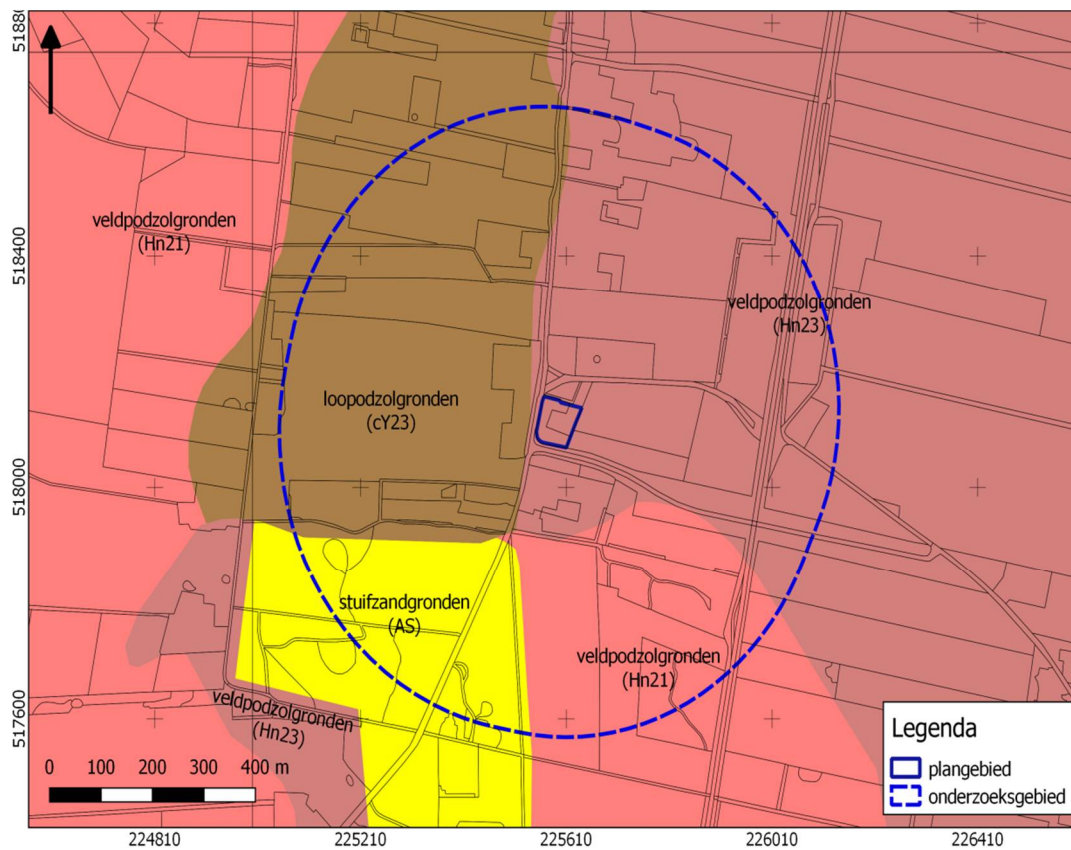
BIJLAGE 4 GEMEENTELIJKE LANDSCHAPSVERWACHTINGSKAART

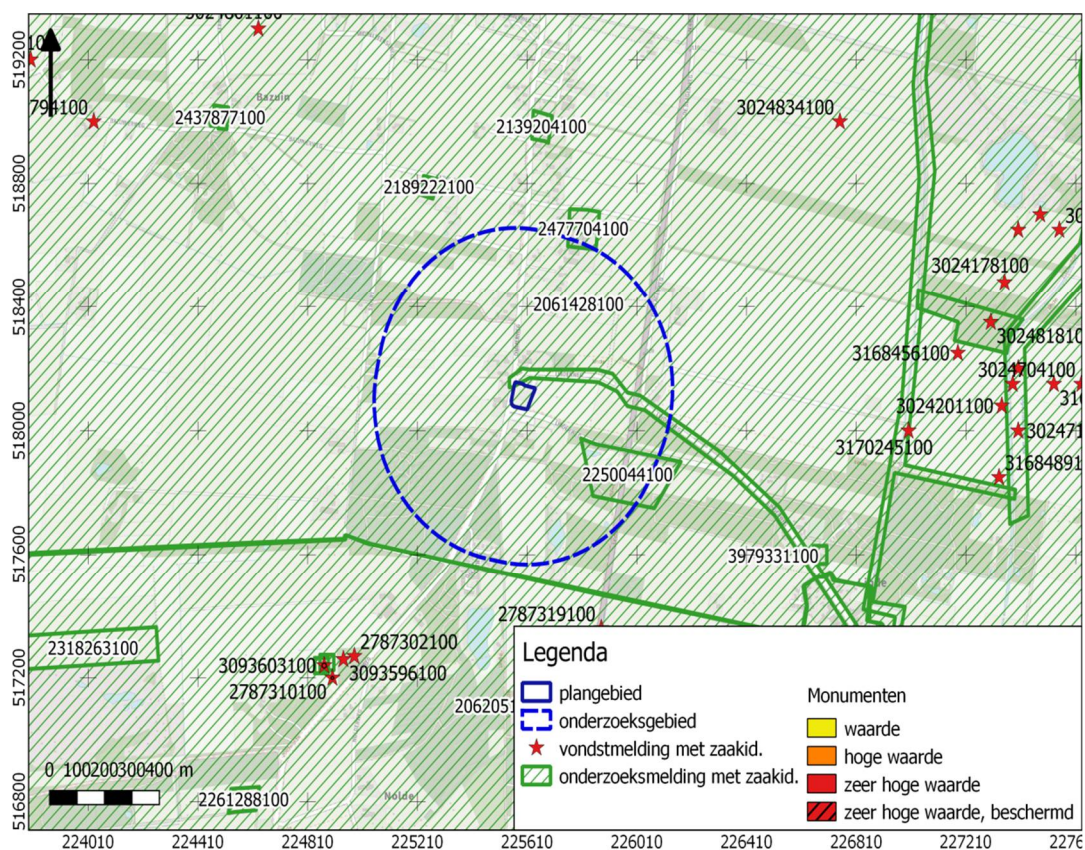
	Gsd	stuwwallen (gestuwde grondmorene) al dan niet met dekzand
	Drg	gordeldekzandruggen, al dan niet met oud bouwlanddek
	Gw	grondmorenewelving
	Sw	stuifzandwelvingen
	Ddd	droog dal, al dan niet met dekzand
	Ld	laagte/depressie (veentje), droog
	Af	afgegraven/verstoord
	Eg	geëgaliseerd/vergraven (verstoringsdiepte onbekend)
		escomplexen (Spek & Ufkes, 1995)
	Op	opgehoogd

hoog
hoog
laag
hoog
middelhoog
hoog

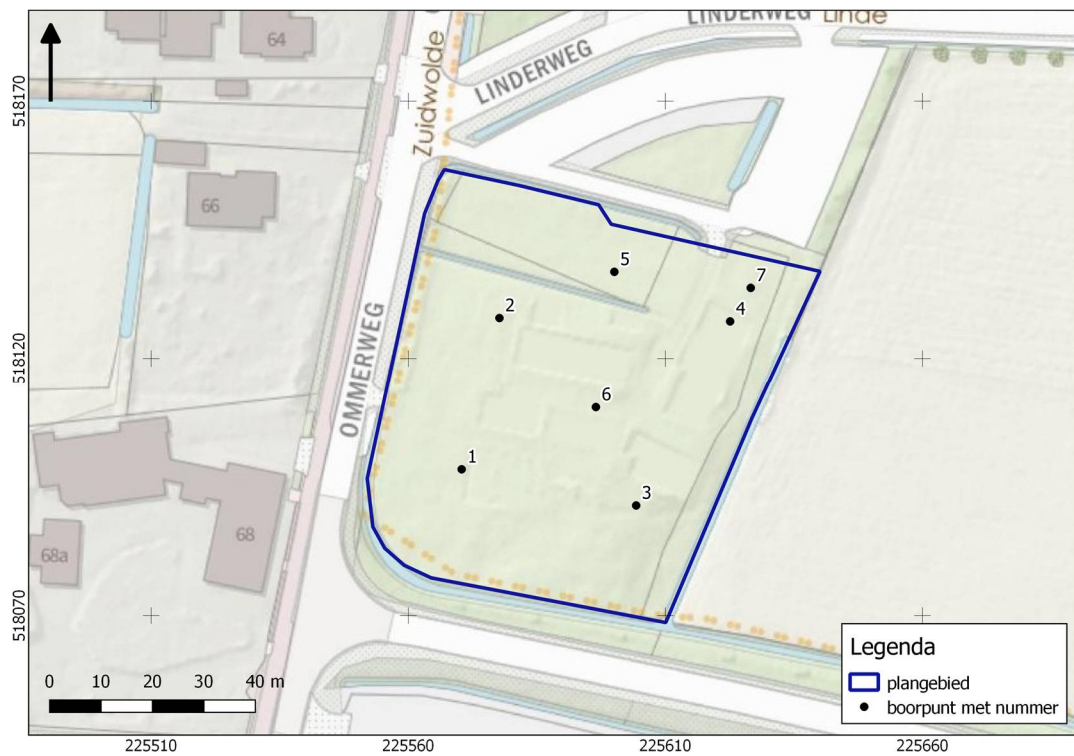
BIJLAGE 5 BODEMKAART

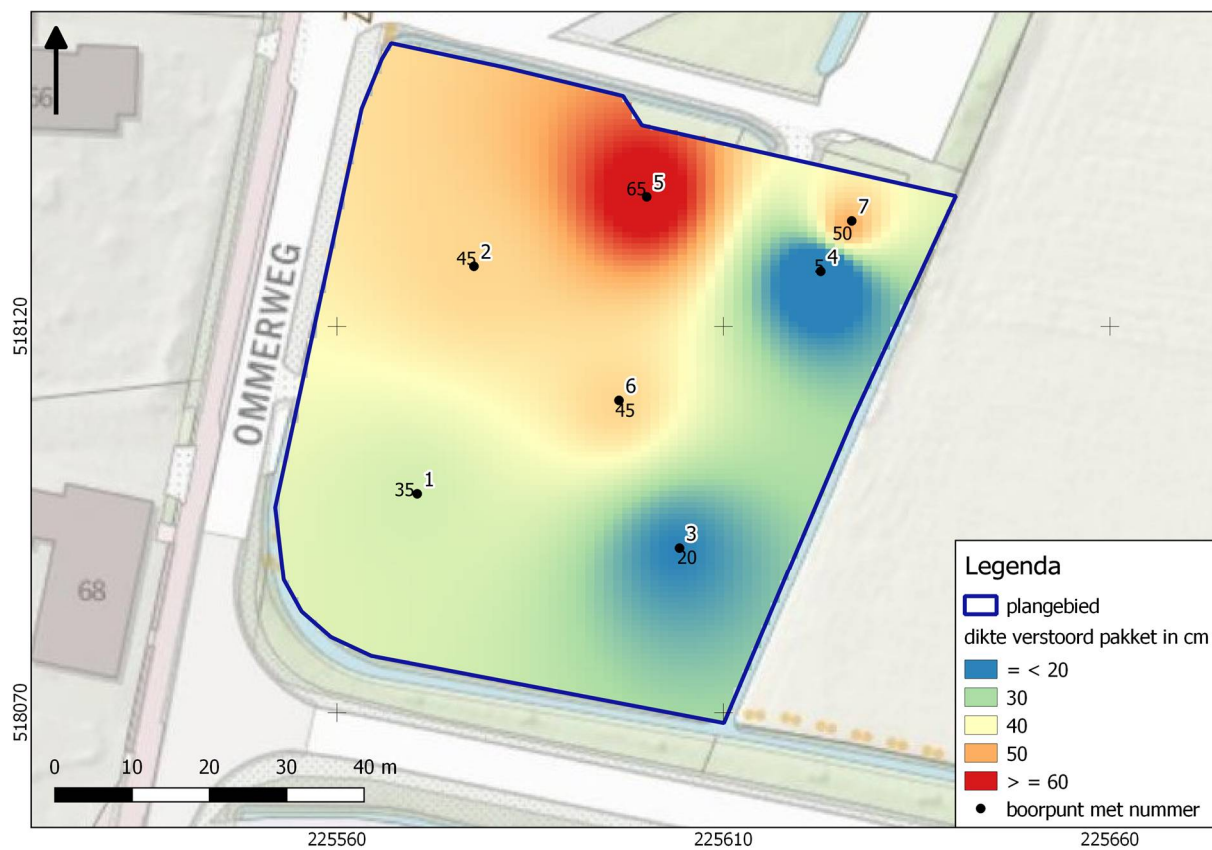
BIJLAGE 6 WAARNEMINGEN, AMK- TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

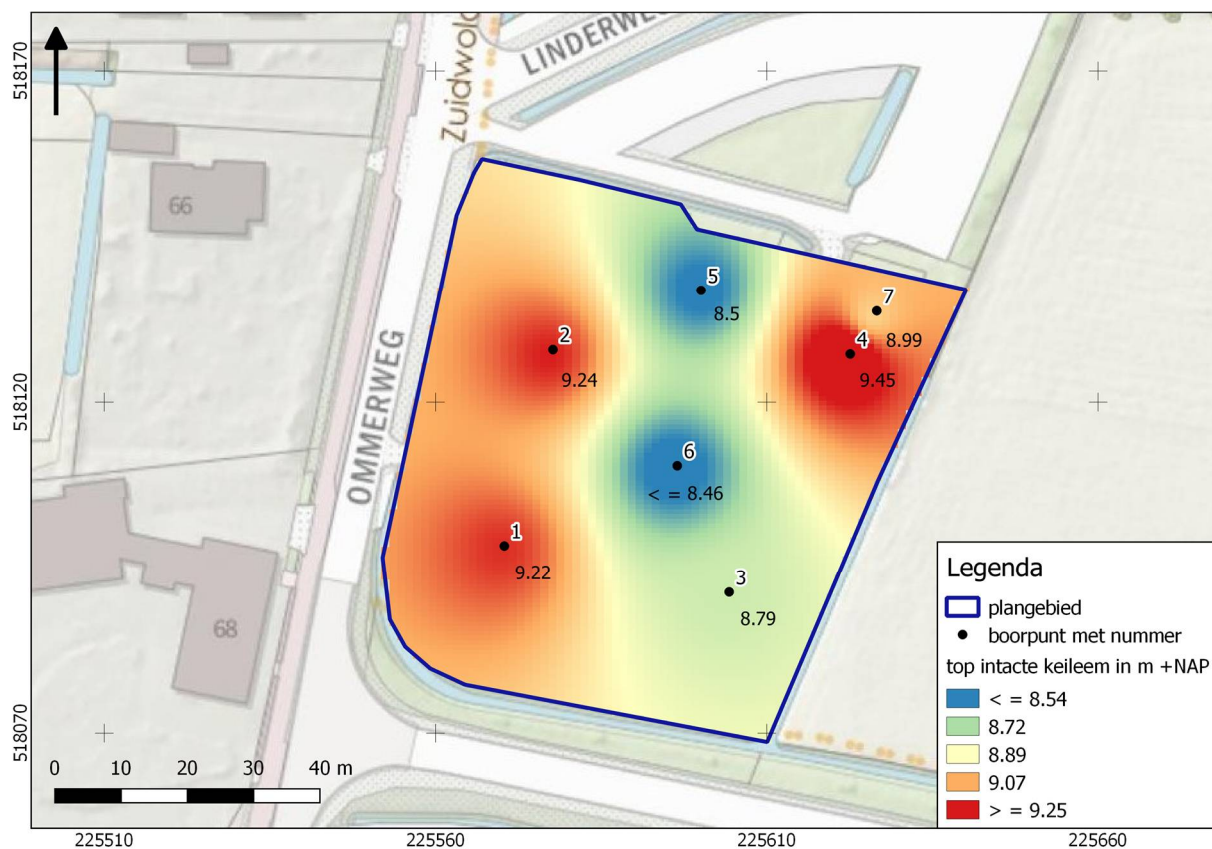
BIJLAGE 7 BOORPUNTENKAART VELDONDERZOEK

BIJLAGE 8 DIKTE VERSTOORD PAKKET

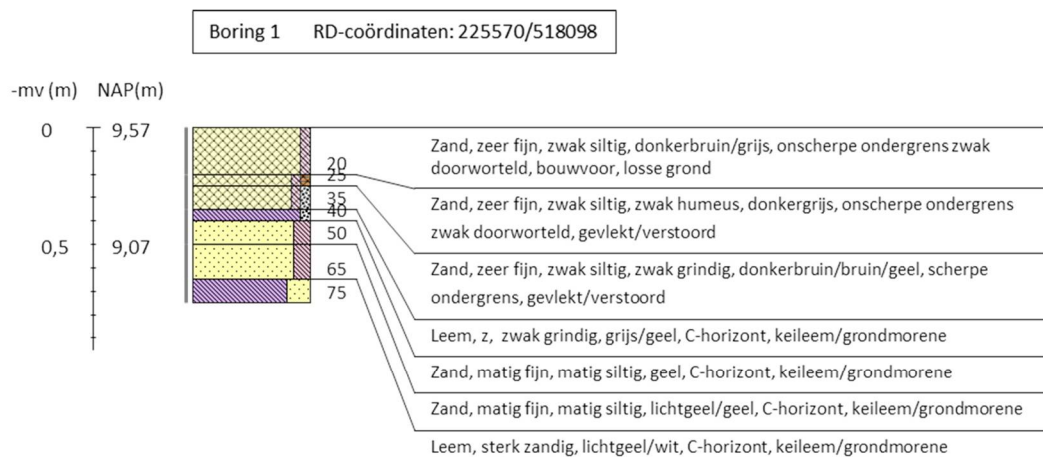

BIJLAGE 9 TOP INTACTE GESTUWDE AFZETTING

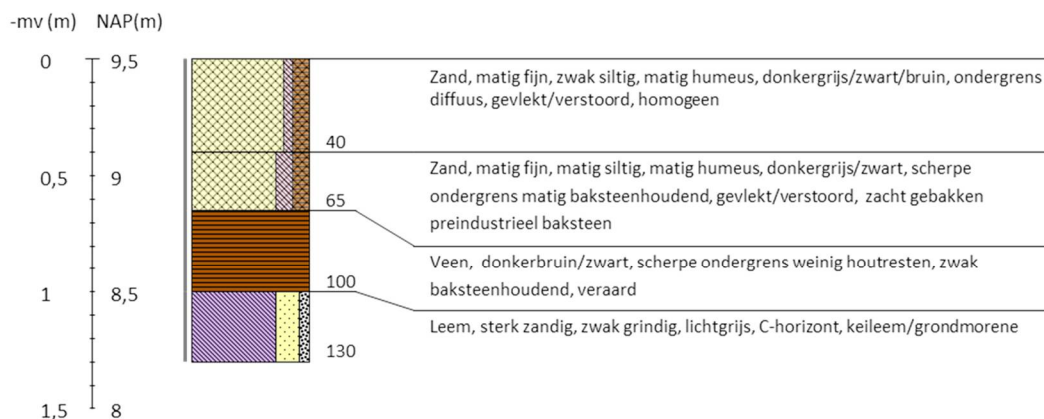

BIJLAGE 10 BOORSTATEN

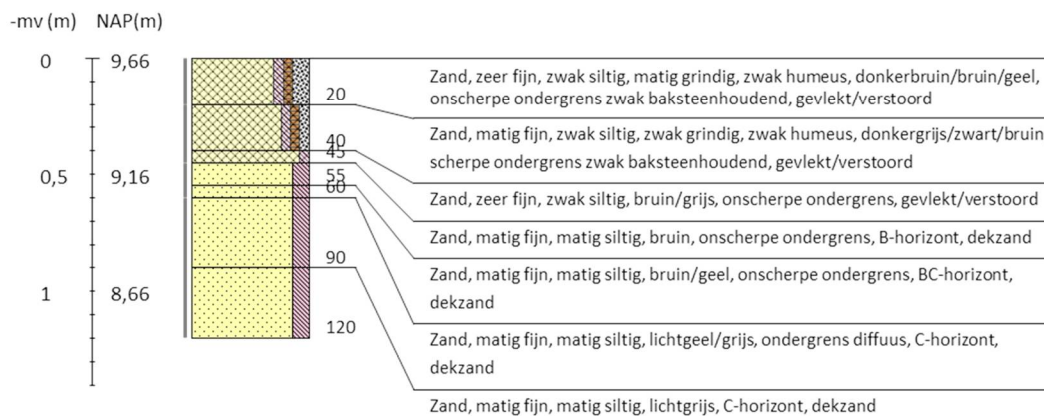
VELDONDERZOEK

Boring 5 RD-coördinaten: 225600/518137

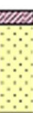
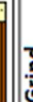
Boring 6 RD-coördinaten: 225596/518110

Boring 7 RD-coördinaten: 225626/518133

Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)

Zand 	Veen 	Zandmediaan uiterst fijn < 105 µm zeer fijn 105 - < 150 µm matig fijn 150 - < 210 µm matig grof 210 - < 300 µm zeer grof 300 - < 420 µm uiterst grof 420 - < 2000 µm Zandsortering goed gesorteerd D60/D10 < 1,8 matig gesorteerd D60/D10 1,8 < 3 slecht gesorteerd D60/D10 > 3	Boortype Edelmanboor Ø 7 cm Edelmanboor Ø 10 cm Edelmanboor Ø 12 cm Edelmanboor Ø 15 cm Guts Ø 2 cm Guts Ø 3 cm Mechanische boor Ø 10 cm Mechanische boor Ø 12 cm Mechanische boor Ø 15 cm Mechanische boor Ø 20 cm	Klei 	Grind 	Inclusies/archeologische indicatoren (resten van planten, wortels, schelpen, wortels, hout, baksteen, puin, kolengruis, glas, aardewerk, houtskool, vuursteen, bot, fosfaat) weinig < 1% matig 1-10% veel > 10%	Guts Ø 2 cm Guts Ø 3 cm Mechanische boor Ø 10 cm Mechanische boor Ø 12 cm Mechanische boor Ø 15 cm Mechanische boor Ø 20 cm	Leem 	Overige toevoegingen 	Kalkgehalte kalkloos geen opbruising, minder dan 0,5% CaCO ₃ kalkarm hoorbare opbruising, circa 0,5 - 1 à 2 % CaCO ₃ kalkrijk zichtbare opbruising, 1 à 2% CaCO ₃	Grondwaterstand GHG GWG GLG	@ Boorsten - www.boorsten.nl
--	--	---	--	--	---	--	--	---	---	--	---	--------------------------------

BIJLAGE 11

VERKLARENDE WOORDENLIJST

AMK-terreinen - De AMK (Archeologische Monumentenkaart) is een bestand van alle bekende, behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland. Op de kaart staan terreinen van archeologische, hoge archeologische en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet wettelijk beschermd) aangegeven. De AMK wordt niet meer geactualiseerd.

ARCHIS3 - Archis3 (Archeologisch Informatiesysteem) is een databank waarin gegevens over archeologisch onderzoek, vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen.

Bronstijd - In de Bronstijd (2.000 – 800 voor Chr.) werden voor het eerst voorwerpen van brons – een legering van koper en tin – gemaakt, hoewel vuursteen nog steeds breed toegepast werd. Aardewerk uit deze periode is meestal zeldzaam en van slechte kwaliteit ('hondebrokaardewerk'). Waarschijnlijk werden veel tradities en gebruiken uit het Neolithicum in deze periode voortgezet, waaronder aanvankelijk het gebruik overledenen in grafheuvels bij te zetten. Later, rond 1.200 voor Chr. werd begraving vervangen door crematies, die in urnenvelden en soms ook in oudere grafheuvels werden bijgezet.

Es – een es (enk, eng) is een areaal bouwland dat door meerdere grondgebruikers wordt gebruikt. Een es is ruimtelijk begrensd en als zodanig herkenbaar, maar de individuele percelen zijn niet gescheiden door duidelijk herkenbare grenzen.

IJzertijd - In de IJzertijd (800 – 12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. IJzer was harder dan brons en ijzererts was veel breder beschikbaar dan de grondstoffen voor brons (koper en tin). Het winnen en smeden van ijzer vereiste echter veel kunde en kennis. Naast aardewerk worden vanaf deze periode soms resten van ijzeroventjes gevonden of afval dat is ontstaan bij ijzerwinning. Op de hogere zandgronden kwamen *celtic fields* (raatakkers) tot ontwikkeling. Dit waren akkercomplexen die zich soms tot over een groot gebied konden uitstrekken en gekenmerkt werden door relatief kleine akkertjes die omgeven werden door raatvormige wallen. Men woonde temidden van de akkers. Ten opzichte van de voorgaande en latere perioden werden vaak nattere gronden opgezocht. Vanaf de IJzertijd ook werden de zeekleigebieden in gebruik genomen.

Keizand – keizand is een verweringsproduct van keileem. Het bestaat uit fijn tot grofzand met grindkorrels en stenen. Door erosie zijn de fijnere delen (klei, leem) verdwenen.

Middeleeuwen - De Middeleeuwen duurden van 450 – 1500 na Chr. Over de periode vlak na het definitieve vertrek van de Romeinen uit Nederland is weinig bekend. Tot op heden zijn relatief weinig vindplaatsen uit deze periode aangetroffen. Er zijn sterke vermoedens dat resten uit deze periode voor een belangrijk deel onder de huidige oude stads- en dorpskernen en oude akkercomplexen liggen. Vanaf ongeveer de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is sprake van een min of meer centraal gezag. De maatschappij raakt gefeodaliseerd. In deze periode werd een begin gemaakt met de ontginning van veen, heide en bos.

Neolithicum - Het Neolithicum (5.300 – 2.000 voor Chr.) wordt gekenmerkt door een overschakeling van jagen/verzamelen naar landbouw en veeteelt. De mens ging zich op een min of meer vaste locatie vestigen. Aanvankelijk werd daarnaast nog gejaagd en verzameld, maar meer en meer werd de mens agrariër. Doordat men zich op een locatie kon vestigen, namen de materiële bezittingen sterk toe. Men bouwde boerderijen en andere constructies en creëerde voorwerpen van aardewerk en geslepen steen. De

bevolking kon groeien en de samenlevingen werden complexer. Uit deze periode zijn hunebedden en grafvelden/-heuvels bekend.

Paleolithicum - Gedurende het Paleolithicum (300.000 – 8.800 voor Chr.) is Nederland wel bezocht door de mens (*Homo Sapiens Sapiens* en *Homo Sapiens Neanderthalensis*) gedurende de warmere perioden. Sporen zijn echter schaars en vaak verstoord. De mens trok destijds als jager/verzamelaar rond in kleine groepen. Afhankelijk van het seizoen en aanwezige voedselbronnen werden steeds wisselende, tijdelijke kampementen bewoond.

Programma van Eisen (PvE) – een PvE is een document waarin het doel, de vraagstelling en de uitvoeringswijze van archeologisch veldonderzoek en eventueel specialistisch onderzoek is aangegeven, samen met de randvoorwaarden. Het PvE beschermt enerzijds de belangen van de opdrachtgever en anderzijds de archeologisch-wetenschappelijke belangen van aanwezige archeologische resten.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) – De RCE is een onderdeel van het ministerie van OCW. Het voert wet- en regelgeving uit, ontwikkelt kennis en geeft advies over rijksmonumenten, landschap & omgeving, archeologie en roerend erfgoed.

Saalien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 236 – 126 duizend jaar geleden. Het Saalien was de voorlaatste ijstijd (voorlaatste glaciaal). Gedurende deze periode kwam het landijs tot in Midden-Nederland.